

professoren afgenomen, maar omstreeks 1636 nam de kerk ook dat zelf in handen. De classis werd belast met het afnemen van het examen.¹⁸ Bij die gelegenheid moest de student de classis een *testimonium academicum* overleggen, dat hij tenminste twee jaar theologie aan een universiteit of athenaeum had gestudeerd.¹⁹ De classis testte bij het praeparatoir examen, of de student de bijbel in de grondtalen kon lezen en uitleggen, en onderzocht aan de hand van diens kennis van de *capita religionis*, of hij recht in de leer was. Verder moest hij een preek houden.²⁰

De kerk oefende zo indirect wel degelijk sterke invloed op het curriculum uit. De dogmatiek kon mede zo lang haar hegemonie bewaren, omdat de classes onderzochten, of de aanstaande predikanten wel rechtzinnig in de leer waren. Pas door het Organiek Besluit van 1815 konden nieuwe disciplines zoals de bijbelse theologie en de *theologia naturalis* zich binnen de theologische faculteit een vaste plaats verwerven.

Behalve aan de universiteiten werd ook hoger onderwijs gegeven aan 'illustre scholen' of athenaea, die door de stad van vestiging werden onderhouden. De belangrijkste waren die van Amsterdam en Deventer. In tegenstelling tot de universiteiten konden athenaea geen graden verlenen. Voor de aanstaande predikanten was dit echter geen bezwaar, omdat de kerk die ook niet verlangde. Aan de in 1630 gestichte Illustre School van Deventer was vrijwel steeds één theologische hoogleraar verbonden; wegens het verzet van Leiden kon aan het in 1632 gestichte Amsterdamse Athenaeum eerst sedert 1754 zonder onderbreking een 'stadsprofessor' voor theologie werkzaam zijn.

Vóór 1795 onderhielden ook de Remonstrantse Broederschap en de Doopsgezinde Gemeente bij het Lam een kweekschool in Amsterdam.²¹ Deze beide instellingen boden aanvankelijk hun studenten niet alleen een opleiding in de theologie, maar ook in de artes. Sedert 1779 gaven de hoogleraren aan het Athenaeum de *propaedeuse*, die daarvoor een vergoeding kregen. Zo ontwikkelde zich geleidelijk aan een relatie tussen de beide kweekscholen en het Athenaeum. De lutherse kerk had tot 1816 geen eigen kweekschool, maar zij stuurde haar studenten sedert 1728 naar een theologische faculteit in Duitsland en examineerde hen na hun terugkeer.²²

De Bataafse Republiek en de Franse tijd 1795-1813

Door de politieke omwentelingen werden in Nederland tussen 1795 en 1813 enkele nieuwe staatsrechtelijke beginselen ingevoerd, die ook de universiteiten en de predikantsopleidingen betroffen.²³ Het gaat om de beginselen van de centralisering van de overheid (1), de

18. H.H. Kuyper, *De opleiding tot den Dienst des Woords bij de Gereformeerden*, dl. 1, 's-Gravenhage 1891, 357v., 370, 511-513, 536 Na het beroep in de eerste gemeente moest de kandidaat wederom een examen afleggen, het zogenaamd peremptoir examen, dat wederom door de classis werd afgenomen (381).

19. *Ibid.*, 351, 361-363, 531

20. *Ibid.*, 370-377.

21. G.J. Heering en G.J. Sirks, *Het Seminarium der Remonstranten 1634-1934*, Amsterdam 1934. J. Brüsewitz, "Tot aankweek van leeraren". De predikantsopleidingen van doopsgezinden ca. 1680-1811', in: *Doopsgezinde Bijdragen. Nieuwe reeks* 11 (1985) 11-43.

22. P. Estié, *De stichting van een kerkgenootschap. Ontstaan en aanvaarding van het Algemeen Reglement van 1818 voor het bestuur der Evangelisch-Lutherse kerk in het Koninkrijk der Nederlanden*, Amsterdam 1982, 49-52.

23. Voor de theologische faculteiten van 1795 tot 1804 zie O.J. de Jong, *De theologische faculteiten en de Bataafse revolutie*, Nijkerk 1969. Voor de tijd tussen 1810 tot 1813 zie J.J. Huizinga, *Geschiedenis der*